

A. MITRIKAS

LAISVALAIKIO TIPOLOGIZAVIMO PROBLEMA

I

Socialistinės visuomenės vystymasis ir harmoningai išsivysčiusių asmenybių formavimas kelia daug mokslinių ir praktinių problemų, tarp kurių labai svarbi vieta tenka problemoms, susijusioms su žmonių laisvalaikio didinimu ir jo kokybės gerinimu. Išvystytoje socialistinėje visuomenėje žmonių laisvalaikis atlieka vis didesnę vaidmenį, sąlygodamas socialinę, ekonominę ir kultūrinę pažangą. Tačiau laisvalaikis automatiškai netampa socialistinei visuomenei ir kiekvienam jos nariui turtu, jei jis nėra tinkamai naudojamas. Kalbėdamas TSRS profesinių sąjungų XV-ame suvažiavime, L. Brežnevas pabrėžė, kad „laisvalaikis gali būti laikomas tikrai visuomenės turtu, kai jis naudojamas visapusiškam žmogaus vystymui, jo sugebėjimų lavinimui ir tuo pačiu — dar didesniam materialinio ir dvasinio visos visuomenės potencialo gausinimui“.¹

Žmonių laisvalaikis gali būti tyrinėjamas sociologijos, politinės ekonomijos, socialinės psichologijos, kultūrologijos ir kitų mokslų. Kiekvienas šių tyrimo aspektų, atskirai paimtas, nepretenduoja į pilnesnį laisvalaikio visuminio vaizdo atskleidimą. Žmonių laisvalaikio procesai yra labai sudėtingi, jų esminių sąryšių, tarpusavio sąveikų ir mechanizmų atskleidimas negali priklausyti kokio nors atskiro mokslo kompetencijai. Todėl, norint gauti moksliskai pagrįstas išvadas praktiniam laisvalaikio procesų valdymui, būtina kompleksiskai derinti įvairius tyrimų lygius bei jų metodus. Toks laisvalaikio procesų tyrimas ne tik padės geriau suprasti įvairių laisvalaikio parametrų (laisvalaikio apimtį, jo turinį, struktūrą, taip pat vertybinių orientacijų, nuostatų laisvalaikyje, veiklos laisvalaikio metu motyvacijos bei pasitenkinimo juo ir kt.) tarpusavio sąryšius, ne tik leis pažvelgti į laisvalaikio procesus kaip susijusius individualiniu, grupiniu ir visuomeniniu mastu, bet ir sudarys sąlygas visapusiškiau nustatyti tarpusavio sąveiką tarp laisvalaikio ir kitų žmonių gyvenimo bei veiklos sričių (darbo, buities, šeimos, mokymosi ir kt.).

¹ L. Brežnevas, Lenininiu kursu. Kalbos ir straipsniai, t. 3, Vilnius, 1973, p. 444.

Laisvalaikio problemų nagrinėjimas, derinant jų tyrimo įvairius lygius bei metodus, leidžia pažvelgti į laisvalaikį ne vien kaip į tam tikrą laiko trukmę, užpildytą įvairia žmonių veikla (daugelis laisvalaikio tyrimų buvo atlikta, būtent šitaip traktuojant laisvalaikį), bet ir išigilinant į jį kaip į tam tikrą žmonių būseną, kuri charakterizuojama žmonių interesais, vertybinėmis orientacijomis, motyvais ir kt. Žmogaus elgsena laisvalaikio metu yra valdoma sudėtingų reguliavimo mechanizmų, determinuotų socialinių psichologinių ir psichologinių veiksnių². Todėl elgsenos laisvalaikio gilesnis supratimas ir prognozavimas negalimas be jos reguliavimo mechanizmų atskleidimo.

Žmonių laisvalaikį galima tyrinėti individo, grupės ir visos visuomenės lygiais. Kiekvienas šių laisvalaikio lygių pasireiškimas išsiskiria tam tikra specifika. Todėl ir kiekvienam laisvalaikio tyrimo lygiui reikia taikyti tam tikras tyrimo priemones bei metodus. Jei visuomeniniu lygiu taikytinas politekonominis, sociologinis tyrimas, tai grupiniu ir individualiniu lygiu labai svarbūs socialinis psichologinis ir psichologinis tyrimai.

Į minėtų tyrimų derinimą reikia atsižvelgti, tiek nagrinėjant laisvalaikio procesų vidines sąveikas (laisvalaikio sferos viduje), tiek ir nagrinėjant laisvalaikio procesų išorines sąveikas su žmonių elgsena bei veikla kitu laiku, arba su būsena, nebūdinga laisvalaikiui, ir pan.

Dabartiniu metu atliekamuose laisvalaikio tyrimuose vyrauja jo dydžio ir struktūros bei turinio nagrinėjimas, atsižvelgiant į demografines, socialines profesines (rečiau į socialines psichologines bei psichologines) ir kitas žmonių charakteristikas. Apie laisvalaikio specifiką, priklausomą nuo minėtų charakteristikų, arba jo poveikį kai kurioms šių charakteristikų, pvz., gamybiniam, socialiniam arba kultūriniam aktyvumui, dažniausiai sprendžiama iš laisvalaikio struktūros pakitimo, kuris išreiškiamas atskiro struktūrinio elemento didesniu ar mažesniu „dalyvavimu“ viso laisvalaikio struktūroje. Tuo būdu laisvalaikio sąryšiai arba poveikiai kitoms žmonių gyvenimo sritims išreiškiami per atskirus laisvalaikio struktūros elementus, „dalyvaujančius“ tuose poveikiuose. Šiuo atveju galima sudaryti ir tam tikrus laisvalaikio struktūros kompleksus, turinčius įtakos minėtam poveikiui (pvz., aktyvus arba pasyvus laisvalaikis, tuo pačiu aktyvi arba pasyvi kultūrinė veikla laisvalaikio metu ir pan.). Tačiau toks laisvalaikio sąryšių bei poveikių išreiškimas,

² *Žг. В. Водзинская, Многоуровневая регуляция социального поведения личности в сфере досуга.— «Социальные проблемы свободного времени трудящихся» (материалы межреспубликанской научно-практической конференции), Вильнюс, 1974, стр. 36—41; В. А. Ягов, Э. В. Беляев, В. В. Водзинская, Междисциплинарный подход к изучению соотношения между ценностными ориентациями и наблюдаемым поведением, М., 1970.*

mūsų manymu, nepilnai ir netiksliai atskleidžia nagrinėjamo dalyko esmę. Minėtomis sąlygomis, geriausiu atveju, galima nustatyti atskirų laisvalaikio struktūros elementų (kaip tokių) sąryšius (su sąlyga, jei jų nustatymui yra taikomi specialūs matematiniai statistiniai metodai). Gyvenimo praktika, taip pat sociologinių tyrimų duomenys rodo, kad pagal laisvalaikio struktūros atskirus elementus apriopiškai sudaryti laisvalaikio praleidimo tipai nėra neišvengiamai būtini respondentams, kurie buvo tiriami. Pvz., aktyviai kultūrinei veiklai, kaip tipui, būdingi laisvalaikio struktūros elementai ne visada koncentruosis kokių nors konkrečių žmonių veikloje: kartu su kai kuriais aktyvios kultūrinės veiklos laisvalaikio struktūriniais elementais konkrečioje žmonių veikloje gali pasireikšti ir pasyvaus kultūrinio dalyvavimo elementai. Tai rodo, kad, anksčiau minėtu principu išreiškiant laisvalaikio struktūros sąryšius bei poveikius, gauname iš esmės tik atskirų laisvalaikio struktūros elementų sąryšių vaizdą.

Teoriniu ir praktiniu požiūriu tikslesnį šių sąryšių vaizdą galėtume atskleisti tuo atveju, jei rastume tokias laisvalaikio elementų struktūras, kurios apjungtų įvairios žmonių veiklos laisvalaikio metu (tiek aktyvios, tiek pasyvios) charakteristikas, atspindinčias realią žmonių elgseną laisvalaikyje. Tuo būdu būtų galima išryškinti tam tikrus kompleksinės žmonių veiklos laisvalaikio metu tipus, kurių viduje egzistuoja įvairi, netgi prieštaringa veikla. Analizuojant šių laisvalaikio leidimo tipų laisvalaikio viduje sąryšius, galima būtų išryškinti tikslesnius sąryšius tarp laisvalaikio struktūros elementų, parodant jų kompleksinius sąryšius bei poveikius. Analizuodami susidariusių laisvalaikio tipų išorinius sąryšius su kitomis žmonių gyvenimo sritimis, taip pat galėtume tiksliau ir pilniau atskleisti laisvalaikio visuminį poveikį jo išorinei aplinkai.

Taigi, tyrinėjant laisvalaikį, labai svarbu nustatyti žmonių elgsenos tipiškąs situacijas, sąlygojamas daugelio veiksnių. Laisvalaikio tipai teoriniu požiūriu gali būti išreiškiami įvairiais aspektais, atsižvelgiant į tai, kokiam „tyrimo lygyje“ laisvalaikis yra nagrinėjamas: sociologiniame, socialiniame psichologiniame ar dar kitokiame.

Tipologizuojant žmonių veiklą bei elgseną laisvalaikiu, kyla ir kita problema: laisvalaikio būdų arba stilių nustatymas. Mokslinėje literatūroje nėra vieningos nuomonės dėl sąvokų „būdas“, „stilius“ ir „tipas“ turinio. Ypač daug neaiškumų kelia „būdas“ ir „stilius“. Tai galima aiškiai pastebėti, pažiūrėjus į terminų „gyvenimo būdas“ ir „gyvenimo stilius“ vartojimą.³

³ Terminą „gyvenimo būdas“ rusų kalboj atitinka «образ жизни» anglų — „mode of life (living)“ arba „way of life“, prancūzų — „mode de vie“ arba „manière de vie (vivre)“ ir vokiečių — „die Lebensweise“.

Vakarų ir kai kurie socialistinių šalių sociologai šias sąvokas tapatina⁴. Tarybinėje mokslinėje literatūroje (taip pat VDR mokslininkų darbuose) labiau įsigali sąvoka „gyvenimo būdas“, kuri vartojama kalbant apie visos visuomenės gyvenimo būdą apskritai, o nagrinėjant atskirų socialinių grupių arba individų gyvenimo būdą, greta sąvokos „gyvenimo būdas“, vartojama ir sąvoka „gyvenimo stilius“.⁵

Taikant sąvokas „būdas“ ir „stilius“ laisvalaikiui, mūsų manymu, vertėtų kalbėti apie laisvalaikio būdą, suprantamą kaip specifiską tam tikrai visuomeninei santvarkai laisvalaikio susidarymo ir jo leidimo bruožų visumą bei apie laisvalaikio stilius, suprantamus siauresne prasme, negu laisvalaikio būdas, ir rodančius atskirų visuomenės narių grupių ar individų laisvalaikio susidarymo, jo leidimo specifinį pasireiškimą laisvalaikio būdo rėmuose. Laisvalaikio stiliai yra sąlygojami veiksnių komplekso, pradedant socialiniais demografiniais, socialiniais ekonominiais, nacionaliniais ir baigiant socialiniais psichologiniais. Laisvalaikio būdas taip pat priklauso nuo daugelio veiksnių, jų tarpe ir tų, kurie turi įtakos laisvalaikio stiliams. Tačiau šių veiksnių poveikis ir jo „užfiksavimas“, kalbant apie laisvalaikio būdą, vyksta aukštesniame abstrahavimosi lygyje. Jei laisvalaikio būdo sąvokoje abstrahuojamės nuo vienu laisvalaikio sferos konkretybės pusių, tai laisvalaikio stiliaus sąvokoje — nuo kai kurių kitų, bet vienu ir kitu atveju jos lieka apibendrinančiomis abstrakcijomis. Kita vertus, jos leidžia giliau ir pilniau pažinti laisvalaikio sferos veiksnius bei procesus.

Laisvalaikio tipai, kaip minėjome, gali būti išreikšti įvairiai, priklausomai nuo to, pagal kokius principus bei kriterijus tipologizuosime laisvalaikio procesus. Tokie laisvalaikio tipai gali neapimti socialinių psichologinių ar kai kurių kitų charakteristikų arba, kita vertus, jie gali būti net „siauresni“ už laisvalaikio stilius.

Mokslinėje literatūroje bandyta aprašyti žmonių laisvalaikio (ir apskritai gyvenimo) būdus ir stilius. Nemaža gyvenimo ir laisvalaikio stilių aprašymų pateikta Vakarų sociologų ir psichologų. Pastebėtina, kad žmonių gyvenimo stilių, jų tarpe ir laisvalaikio stilių, pateikti apibūdinimai ir jų išreiškimo metodologiniai pagrindai skirtingi. Daugeliu atvejų minėti stiliai nustatyti, atsižvelgiant į ribotą veiksnių, sąlygojusių šiuos stilius, skaičių. Kita vertus, šie stiliai sukonstruoti (pagal vadinamąjį euristinį tipologizavimą) arba išskirti iš empirinės medžiagos (pagal empirinį tipologizavimą), atsižvelgiant dažniausiai į subjektyvius

⁴ Nagrinėdami gyvenimo būdą plačiaja prasme, naudoja terminą „gyvenimo stilius“ lenkų sociologas A. Sicinskis, čekoslovakų autoriai I. Večernikas, I. Linhartas, R. Roška, O. Šulcas, vengrai M. Santas, A. Lošonci ir kt.

⁵ Žr. В. И. Толстых, Образ жизни как социально-философское понятие.— «Вопросы философии», 1974, № 12, стр. 41, 42.

individualinius veiksnius bei savybes, neliečiant objektyvių socialinių veiksmų.

Vieni iš pirmųjų Vakarų sociologų, bandžiusių parpdyti gyvenimo stiliaus apskritai ir laisvalaikio stiliaus tarpusavio priklausomybę, J. Havingherstas ir K. Feigenbaumas skiria tokius individo gyvenimo stilius: 1) nukreiptą į visuomeninių reikalų tvarkymą, sukoncentruotą už namų, 2) žymiu laipsniu nukreiptą į namų gyvenimą, 3) nežymiu laipsniu nukreiptą į namų gyvenimą ir 4) žemą gyvenimo stilių žmonių, nesidominčių reikalais, kurie neliečia tiesiogiai jų pačių. Minėti autoriai laisvalaikio stilius skiria, atsižvelgdami į individų aktyvumą laisvalaikio metu, laisvalaikio leidimo būdų gausumą, laisvalaikio trukmę, pasitenkinimą juo ir į kai kurias kitas charakteristikas. Nustatomi penki laisvalaikio leidimo stiliai: 1) aukštas, 2) aukštesnis už vidutinį, 3) vidutinis, 4) žemesnis už vidutinį ir 5) žemo lygio.⁶

Vakarų mokslininkų darbuose, skirtuose laisvalaikiui tipologizuoti, labiausiai paplitęs individualinių laisvalaikio stilių aprašymas. Tai rodo, kad, sprendžiant minėtą problemą, dominuoja psichologinė kryptis. Kaip pavyzdį galima pateikti tokį šios krypties penkių laisvalaikio stilių (*Patterns*) apibūdinimą.

Pirmasis laisvalaikio leidimo stilius, pavadintas „trinties neturinčiu“ (*Frictionless Pattern*). Šiam stiliui būdingas susitaikymas su esama laisvalaikio leidimo padėtimi, pakenčiamumas, varžas asmenybės tobulėjimą, savęs išvystymą bei įtvirtinimą.

Antrasis laisvalaikio stilius — tai pasąmonės baimės (*Fear of the Unconscious*), baimės pasireikšti laisvalaikiu, kūrybiškumo ir vystymosi slopinimo stilius.

Trečiasis stilius — priverstinis (*Compulsive Pattern*), kada žmogus, verčiamas įvairių pareigų, reikalavimų ir įsitikinimų, nepatiria tikros laisvalaikio būsenos („vengiant laisvalaikio, vengiama paties savęs“).

Ketvirtasis stilius apibūdinamas kaip laisvalaikio priklausymas nuo tam tikrų sąlygų (*Conditional Pattern*), pirmiausia darbo („Darbas yra bausmė už laisvalaikį, o laisvalaikis — atlyginimas už darbą“). Šio stiliaus atstovai linkę manyti, kad jie nusikalstą, jei nedaro ko nors praktiško, naudingo.

Penktasis laisvalaikio stilius pavadintas superintelektualiniu. Tai stilius, kurio atstovams būdingas emocionalumo slopinimas, savo minčių ir veiksmų pajungimas intelektualumui, racionalumui.⁷

⁶ Žr. J. Havinghurst, K. Feigenbaum, Leisure and Life—Style.— „The American Journal of Sociology“, t. I, 1959. Šio straipsnio recenzija pateikiama: L. Sylwestrowicz, Styl życia a czas wolny.— „Kultura i Społeczeństwo, 1960, Nr. 4.

⁷ Žr. New Outlooks in Psychology, Ed. G. Pat Powers and Wade Baskin, Philosophical Library, N. Y., 1968, p. 374—375.

Gyvenimo būdo (taip pat ir laisvalaikio stilių) apibūdinimai, pateikiami socialistinių šalių mokslininkų, yra grindžiami marksistine-leninine tų problemų tyrinėjimo metodologija. Gyvenimo būdas nagrinėjamas kaip organiškai susijęs su visais visuomeniniais santykiais. Priešingai buržuaziniams teoretikams, socialistinių šalių mokslininkai didei dėmesį skiria apskritai visuomenės gyvenimo būdai nagrinėti, socialistinės visuomenės gyvenimo būdo specifikai atskleisti. Taip pat bandoma tipologizuoti žmonių gyvenimo stilius.⁸

Žmonių laisvalaikio leidimo specifika daugelio socialistinių šalių autorių suprantama kaip gyvenimo būdo sudėtinė dalis.⁹ Nežiūrint L. Gordono, E. Klopovo, V. Volko ir kt. autorių bandymų tipologizuoti laisvalaikį, tiksliau nedarbo laiką¹⁰, išsamesnių šios srities aprašymų pasigendama. Išskyrus L. Gordono, E. Klopovo, A. Tyškos ir kai kurių kitų autorių išvadas, paprastai dominuoja pats bendriausias gyvenimo būdo tyrimo lygis, leidžiąs atskleisti tik vieno būdo specifinį skirtumą nuo kito.

Toks gyvenimo būdo tyrimas yra labai reikšmingas, bet jis negali atskleisti kitų svarbių socialistinės visuomenės gyvenimo būdo pusių, pirmiausia gyvenimo būdo diferencijavimosi į tam tikrus tipus. Šio diferencijavimosi, sąlygoto objektyvių ir subjektyvių veiksnių (demografinių socialinių, socialinių profesinių, gyvenimo aplinkos, išsilavinimo, kultūros ir kt.) aprašymas leidžia susidaryti pilnesnį ir konkretesnį vaizdą apie visą gyvenimo būdą.

Panašiai galima kalbėti ir apie laisvalaikio leidimo būdą. Apimant daugiau specifinių laisvalaikio leidimo charakteristikų arba parametų, galima pastebėti tam tikrus laisvalaikio leidimo stilius.

Kyla klausimas: kaip reikia suprasti šiuos laisvalaikio stilius ir į kias charakteristikas arba parametrus reikia atsižvelgti, sprendžiant apie vieno ar kito stiliaus egzistavimą?

---

⁸ Vieną išsamesnių gyvenimo stilių aprašymų galima rasti: A. Tyszka, *Uczestnictwo w kulturze (o różnorodności stylów życia)*, Warszawa, 1971.

⁹ Žr. L. H. Kogan, B. C. Zaikin, Ритм социальной жизни и свободное время трудящихся.— «Актуальные проблемы свободного времени», Свердловск, 1970, стр. 22; С. Попов, Проблема качества жизни в современной идеологической борьбе.— «Политическое самообразование», 1974, № 7, стр. 68; O. Šulc, A contribution to the methodology of forecasting life styles.— „Society and Leisure“, Bulletin for Sociology of Leisure, Education and Culture, European Centre for Leisure and Education, Prague, 1972, Nr. 3, p. 164; C. Manz, Way of life and leisure time use.— „Society and Leisure“, 1974, Nr. 2, p. 82; A. Losonczy, Miklos Szanto. Living style and free time.— „Society and Leisure“, 1974, Nr. 2, p. 129.

¹⁰ Žr. Л. А. Гордон, В. Я. Волк, С. Е. Генкин, Э. В. Клопов, С. Н. Солокова, Типология сложных социальных явлений.— «Вопросы философии», 1969, № 7; Л. А. Гордон, В. Я. Волк, Э. В. Клопов, К вопросу о типологии свободного времени (Многомерный анализ бюджетов времени), М., 1970.

Laisvalaikio leidimo stiliai apskritai yra gyvenimo būdo organinės dalys, nes žmonių laisvalaikis glaudžiai susietas su visomis jų darbo ir gyvenimo sritimis. Tačiau, mūsų manymu, negalima mechaniškai perkelti gyvenimo būdo tipų tam tikriems laisvalaikio leidimo tipams. Laisvalaikio stiliai skiriasi nuo kitų veiklos sričių tuo, jog pastarosiose žmonių veikla yra labiau determinuojama socialinio, ekonominio ar kito būtinumo (nereikia suprasti, kad laisvalaikio sferoje neegzistuoja žmonių veiklos socialinis arba ekonominis būtinumas). Kita vertus, dabartinėmis socialistinės visuomenės išsivystymo sąlygomis laisvalaikio sfera žymesniu mastu, negu bet kokia kita žmonių gyvenimo sritis (nebent išskyrus darbo sferą), lemia žmogaus asmenybės vystymąsi. Visa tai sudaro pagrindą egzistuoti specifiniams skirtumams tarp laisvalaikio leidimo stilių ir žmonių veiklos kitose gyvenimo srityse stilių.

Apie laisvalaikio tam tikrų stilių egzistavimą galima spręsti iš žmonių veiklos, jų elgsenos bei būsenos laisvalaikiu charakteristikų skirtumų. Laisvalaikio stilių tipams yra būdingas minėtų charakteristikų skirtumų pastovumas bei kartojimasis tam tikromis sąlygomis.

Kokios yra laisvalaikio stiliaus būdingos charakteristikos? Prieš atsakydami į šį klausimą, atkreipsime dėmesį į tai, kad aptariamoms laisvalaikio stilių charakteristikoms skiriasi priklausomai nuo stiliaus kategorijos, t. y. kokių stilių tyrinėjame — visuomenės, socialinių grupių ar individo. Kadangi ką tik minėtu, taip pat ir kitais aspektais, galima pastebėti esant daugelį stilių, tai pirmiausia reikėtų aptarti, nors bendriausia prasme, teoriškai galimų laisvalaikio stilių susidarymą.

Teoriškai galimi laisvalaikio (taip pat ir gyvenimo) stiliai, tiksliau tariant, jų atradimas, priklauso nuo aprioriškai sudaryto stiliaus hipotetinio modelio, numatyto jo „ieškojimo“ būdų bei metodų panaudojimo. Sudarant hipotetinius stilių modelius, pradedant visos visuomenės modeliu ir toliau juos siaurinant bei konkretinant, atitinkamai keičiasi stilių charakteristikos arba parametrai. Kuo labiau konkretinamas stilius, tuo daugiau parametru jį apibūdina.

Atsižvelgiant į visa tai, būtų galima skirti (konkretizuojant būdus arba stilius pagal priklausomybę „visuomenė-individas“) šiuos laisvalaikio būdus bei stilius: 1) jau anksčiau aptartą specifinį tam tikrai visuomenei laisvalaikio būdą apskritai, 2) palyginti gana „grubius“ laisvalaikio stilius, būdingus tam tikroms visuomenės etnografinėms ir socialinėms grupėms arba net daugeliui socialinių grupių (pvz., miestietiškas ir kaimietiškas stiliai), 3) stilius, susidarancius tam tikrose socialinėse grupėse arba grupių sambūriuose (pvz., inteligentijos stiliai, kaimiečių stiliai ir t. t.) ir 4) stilius, susidarancius individo lygyje, „pirminius“ stilius, kuriuos galima klasifikuoti, atsižvelgiant į pačius atskirų individų laisvalaikio specifikos pastovius skirtumus.

Toliau tikslinant stilių klasifikavimą, būtų galima skirti stilių diferencijavimąsi pagal žmonių demografines charakteristikas (lyties, amžiaus bei gyvenimo stadijos arba ciklo padėties): pastebimi vyrų, moterų, jaunimo, pagyvenusių žmonių, vedusių, nevedusių ir pan. laisvalaikio praleidimo skirtumai. Demografinės bei demografinės socialinės žmonių charakteristikos objektyviai sąlygoja stilių skirtumus, bet, kita vertus, jos nėra neperžengiamas barjeras susiformuoti panašioms stiliams kitomis juos lemiančių veiksnių sąlygomis. Pvz., galima įsivaizduoti įvairių socialinių profesinių grupių moterų, vyrų ar jaunimo panašius laisvalaikio leidimo stilius.

Laisvalaikio tipus ir stilius galima taip pat skirti laiko aspektu. Šiuo atveju galima parodyti laisvalaikio stilių specifiką, priklausomą nuo gyvenimo ritmo, nuo besikaitaliojančių gyvenimo sąlygų kitimo laiko tėkmėje. Pastebėta, kad žmonių (dirbančių) laisvalaikis (tiek dydis, tiek ir naudojimas) skiriasi paprastomis darbo dienomis ir išieiginėmis bei šventinėmis. Tam tikra laisvalaikio specifiką pastebima ir priešišieginėmis dienomis. Ypatingai skiriasi nuo paprastomis darbo dienomis susidarancio laisvo laiko atostogų laisvas laikas.

Jei kalbėti apie atskirų gyvenimo stadijų (vaikystės, jaunystės, subrendimo amžiaus, senatvės ir pan.) laisvalaikio specifiką, tai jos, mūsų manymu, nereikėtų priskirti prie ankstesnės laisvalaikio stilių klasifikacijos laiko požiūriu, nes žmonių gyvenimo stadijos atitinkamai veikia kasdieninį, išieginį dieną, atostogų ir kt. laisvalaikį: Tuo būdu žmonių gyvenimo stadijos arba gyvenimo ciklai pasireiškia kaip tam tikri veiksniai, veikia laisvalaikio ir apskritai gyvenimo stilius.

Kiekvienai laisvalaikio stiliaus kategorijai (aptartai anksčiau, taip pat ir nepaminėtai) yra būdingas tam tikras parametų kompleksas, išreiškiantis tos ar kitos kategorijos stiliaus specifiką.

Skirtingų laisvalaikio stilių kategorijų parametų kompleksai skiriasi: 1) pačiais parametrais ir 2) vienuodų parametų kitimo skirtumais.

Aptardami anksčiau keltą klausimą apie laisvalaikio stiliaus būdingus parametrus arba charakteristikas, pabandykime apžvelgti šių parametų kompleksą, specifinį laisvalaikio stiliams, susidarantiems individualiniame lygyje (neatsižvelgiant į individualinių laisvalaikio stilių skirtumus laiko ir kitais aspektais).

Iš ko galima spręsti apie šių laisvalaikio stilių egzistavimą? Kokie yra individualiniame lygyje susidaranciu minetu stiliu parametrai bei charakteristikos?

Apie tam tikru laisvalaikio stiliu egzistavima sprendžiama iš žmonių elgsenos bei būsenos laisvalaikio metu: ką žmonės veikia, kiek kokiai veiklai skiria laiko, dėmesio, kaip į ją „įsijungia“, kur jie veikia, su kuo bendrauja tam tikros veiklos metu ir kt. Ši žmonių veikla, arba bū-

sena, stilių išryškinĩmo požiūriu turi būti galima fiksuoti tam tikrais parametrais. Apie laisvalaikio tipus, taip pat ir stilius, dažniausiai sprendžiama iš žmonių laiko leidimo specifikos, kuri fiksuojama jų laiko biudžetuose ar pan. (tokiu būdu buvo išskirti L. Gordono ir kt. autorių aprašyti pramonės darbuotojų nedarbo laiko tipai: 1) „namisėdų“, kurie orientuojasi į namus ir šeimą, leidžia laisvalaikį daugiausia žiūrėdami televizijos laidas ir bendraudami su šeimos nariais, 2) žmonių, kurie orientuojasi į namų darbus, pasyvų poilsį ir bendravimą laisvalaikio metu už šeimos ribų, 3) žmonių, kurie skiria savo laiką palyginti protin-gai subalansuoti veiklai, 4) besimokančių darbininkų ir 5) jaunimo, kuris orientuojasi į draugų kompanijas).¹¹

Skiriant laisvalaikio stilius ar tipus pagal laisvalaikio struktūrą bei jos specifiką, galima atsižvelgti į šias minėtos struktūros charakteristikas arba parametrus: 1) pačią laisvalaikio struktūrą (pagal veiklos rūšis), 2) laisvalaikio struktūros elementų pastovumą bei reguliarumą, 3) veiklos turinį (veiklos kokybinę specifiką kiekvieno struktūros elemento apimtyje) ir 4) laisvalaikio veiklos intensyvumą. Šie parametrai rodo daugiau laisvalaikio tipo pasireiškimo išorinę, akivaizdžiau matomą (ir galimą geriau fiksuoti) pusę.

Norint apibrėžti laisvalaikio stilius, „apimančius savyje“ ir žmonių būseną laisvalaikiu, nepakanka atsižvelgti tik į anksčiau minėtus laisvalaikio parametrus. Todėl galima fiksuoti laisvalaikio parametų grupę, kuri yra labiau susijusi su individų elgsena bei būseną laisvalaikiu, su jų poreikių laisvalaikio struktūra, vertybinėmis orientacijomis, nuostatomis bei elgsenos motyvavimu. Iš tokių parametų galima paminėti: 1) veiklos bei elgsenos laisvalaikiu savanoriškumo laipsnį, 2) jos tikslingumo bei naudingumo vertinimą, 3) veiklos iniciatyvumo bei savarankiškumo laipsnį, 4) „išsijungimo į veiklą“, jos būsenos pobūdį (kaip pramogos, relakso, „sveiko proto“ veiklos ir pan.) ir kt. Šie laisvalaikio parametrai yra sunkiau apčiuopiami ir jiems išryškinti reikalingas papildomas (be laiko biudžeto sudarymo) specialus, pirmiausia socialinis psichologinis, tyrimas.

Čia aptarėme laisvalaikio tipologizavimo kai kuriuos klausimus, atsižvelgdami į laisvalaikio statinę būklę. Dinaminių laisvalaikio procesų tipologizavimas kelia nemaža kitų problemų: laisvalaikio tipus ar stilius sąlygojančių veiksnių poveikio kitimo, laisvalaikio stilių „transformavimosi“, senstant jo „atstovams“, naujų stilių formavimosi, keičiantis gyvenimo ir darbo sąlygoms ir ateinant naujoms žmonių kartoms. Šias ir kai kurias kitas problemas aptarsime šio straipsnio tęsinyje.

¹¹ Зг. «Вопросы философии», 1969, № 7, стр. 57—62.